

Restaurang Aira
på Djurgården

*Djurgårds
bladet*

Välkommen
*till Bonnierska
porträttsamlingen!*

CHARLOTTE
GYLLENHAMMAR PÅ
WALDEMARSUDDE

Nr 1, februari 2023
66e årgången

Djurgårdsbladet

Djurgårdsbladet är Djurgårdens hembygdsförenings medlemstidning.

Tidningen utges fyra gånger om året i cirka 700 exemplar.

Inkommet material publiceras i mån av utrymme.

Annonser och insändare skickas till djurgardsbladet@outlook.com.

Redaktion: Carl-Fredrik Paléus (styrelseordf.), Göran Söderström (ansvarig utgivare), Kerstin Lager (chefredaktör), djurgardsbladet@outlook.com.
Följ Djurgårdsbladet på Facebook.

Citera gärna men uppge källan!

Foton av Kerstin Lager, där inget annat anges.

ISSN 1400-2248. Printon AS, Tallin 2023.

Djurgårdens hembygdsförening

Djurgårdens hembygdsförening (DHF) är en politiskt och religiöst obunden, ideell förening som verkar för att värna och vårda Djurgårdens kulturhistoriska miljöer och naturvärden som del av Kungliga nationalstadsparken.

Föreningen har cirka 500 medlemmar och ordnar varje år flera medlemsaktiviteter på Djurgården.

Medlemskap 300 kr/enskild, 350 kr/sammanboende. Stödjande företag/organisation 1 000 kr. Betala till Pg 35 19 91-5 eller Swish 123 238 4048. Ange ditt namn.

Är du ny medlem? Ange både namn, fullständig postadress och tfn i inbetalningen samt i mail till barbro.fernvall@outlook.com.

H. M. Konung Carl XVI Gustaf är hembygdsföreningens höge beskyddare.

Ordförande: Carl-Fredrik Paléus

Sekreterare: Kerstin Brunnberg.

Kassör: Carl-Johan Bonnier

Medlemsregisteransvarig: Barbro Fernvall, barbro.fernvall@outlook.com.

Postadress: Djurgårdens hembygdsförening, Östra Varvsgatan 1A, 115 21 Stockholm.
www.djurgardenshembygdsforening.se

Vi är remissinstans för planer och utveckling på Djurgården.

Vid vissa, brådskande planärenden mailar vi information till alla medlemmar.

Skicka därför gärna din mailadress till barbro.fernvall@outlook.com.

Vill du stödja föreningen med en gåva är vi mycket tacksamma!

Omslagsbilden

Jonas Bohlin står framför restaurangen Aira, där han skapat både arkitektur och inredning. Väggen han står vid är gjord av corten, en sorts stål som är behandlad

för att med åren få en ännu varmare och djupare roströd ton. Läs om den lyxiga restaurangen vid Biskopsudden på sidan 6. Kerstin Lager fotograferade.

Välkommen!

22/2 Galärvarvskyrkogården

Då det stora varvet byggdes för Kronans galärer, anlades 1742 också en kyrkogård, där flottans officerare och sjömän funnit sin sista vila i flera hundra år. Här finns även ett stort antal mycket välkända personer begravda.

När: Onsdag 22 februari, kl 13:00. Vi är utomhus. Kläder efter väder!
 Var: Samling på Allmänna Gränd, vid hörnet mot Djurgårdsvägen.
 Pris: 100 kr/icke medlem, 50 kr/medlem betalas på plats Swish/kontant.
 Anmälan: Namn+tfn till djurgardsbladet@outlook.com eller 070-277 53 11.

3/3 Gubbhyllan

1816 byggdes ett sommarnöje på den vackra kullen Hasselbacken. Sommarnöjet blev senare en del av den kända restaurangen och kom att kallas Gubbhyllan. På 1960-talet räddades huset till Skansen och blev tobaks- och restaurangmuseum. Göran Söderström som ledde återuppbyggnaden, berättar och visar den berömda panoramatapeten, kägelbanan och parasoll-bänken.

När: Fredag 3 mars, kl 14:30. Kläder efter väder.
 Var: Samling vid Skansen huvudentré. Entré till Skansen ingår i priset.
 Pris: 100 kr/icke medlem, 50 kr/medlem betalas på plats Swish/kontant.
 Anmälan: Namn+tfn till eva@bymutti.com eller sms 070-849 14 96.

Medlemskap kan betalas på plats vid aktiviteten. Fler aktiviteter på nästa sida →

16/3 Djurgårdsskolan

I slutet av 1800-talet, när mer än 200 elever från det stora varvsområdet trängdes i lilla Djurgårdskyrkans skollocal, krävde föräldrarna en större skola och 1878 byggdes Djurgårdsskolan på en ledig den plats där en gammal ölstuga rivits. 1992 hotades skolan av nedläggning. Också denna gång var det rådiga föräldrar som ryckte in. De bildade en stiftelse och räddade skolan. Djurgårdsskolan, som nu är en av stadens allra äldsta skolor kan därför än idag erbjuda barn något så unikt som en lugn skolgång i en mindre skola.

Stiftelsens grundare och ordförande, Catherine Engellau, och dess rektor Caroline Köling guidar oss i verksamheten och den historiska byggnaden.

När: Torsdag 16 mars, kl 18.

Var: Samling vid huvudentrén på Sollidsbacken 10. Spårvagn 7 eller buss 67 till hpl Skansen.

Pris: 100 kr/icke medlem, 40 kr/medlem betalas på plats med Swish/kontant. Förhandsanmälan senast 13 mars till eaw.broberg@gmail.com eller sms till 0733-82 28 59. Begränsat med plats. Först till kvarn gäller.

29/3 Bonnierska porträttsamlingen

På Nedre Manilla finns familjen Bonniers unika samling författarporträtt, som bara är öppen för privata visningar. Vi välkomnas in på en guidning av Johan Rosell som berättar om de olika porträtten och deras bakgrund.

När: Onsdag 29 mars, kl 17:30.

Var: Samling vid grinden på Djurgårdsvägen 232, buss 67 hpl Manilla.

Pris: 150 kr/icke medlem, 50 kr/medlem betalas på plats med Swish/kontant. Medlemsavgift 300 kr/enskild, 350 kr sammanboende går att lösa på plats. Förhandsanmälan senast 26 mars till caroline.syven@gmail.com eller med sms till 0704-15 40 41. Begränsat med plats. Först till kvarn gäller.

2/3, 30/3, 4/5, 1/6 Boule i Prins Bertils Boulehall

Vi ser fram emot att träffa både erfarna och oerfarna spelare på det nya året! (Istället för Skärtorsdagen 6/4 då boulehallen är stängd, ses vi 30/3.)

Klot och lille finns på plats.

När: Första torsdagen i varje ny månad, kl 14–16.

Var: Prins Bertils Boulehall i backen ovanför Rosendals Trädgårdscafé.

Pris: 50 kr betalas på plats vid varje speltillfälle.

Anmälan: Sms'a innan speldagen om du kommer, till 0702-77 53 11.

Djurgårdens pärlor

Vilken skatt Djurgården är för stockholmarna och stadens besökare! Några av Djurgårdens pärlor kommer vi besöka nu på vårvintern; Galärvarvskyrkogården, Gubbhyllan, idylliska Djurgårdsskolan och den berömda Bonnierska porträttsamlingen.

Det är ingen hemlighet att vi oförtrutet försvarar bevarandet av Djurgårdens kulturhistoriska miljöer. Hasselbacken är ett exempel. Därför är vi glada att Länsstyrelsen nu upphävt Pophouse detaljplan som skulle förstöra Hasselbackens historiska miljö, och också glada att Pophouse

inte överklagat Länsstyrelsens beslut. Vad Pop House däremot överklagat (två gånger!) är Länsstyrelsens krav på att den historiska serveringspaviljongen ska återföras till Hasselbacken. Därmed avvaktar den person som placerat paviljongen på sin privata tomt domen från Mark- och miljödomstolen.

Stockholm har, med sina stora vattenytor, en historisk, marin tradition. Men var går gränsen för expansion av marin verksamhet utan att innebära skada på riksintresset Stockholms vackra inlopp och vattenytor?

På Beckholmen, som är klassad som statligt byggnadsminne, finns flera typer av varvsverksamhet. I februari fick våra medlemmar en kulturhistorisk guidning på fantastiska Beckholmens Dockförening.

Den andra varvsverksamheten bedrivs av Stockholms Reparationsvarv och i samband med deras önskemål att bland annat uppföra större byggnader har ett detaljplaneförslag tagits fram. Detaljplanen skulle leda till en kraftig förändring av Beckholmen.

Vi har lämnat ett yttrande som i huvudsak stödjer utlåtandet i miljökonsekvensutredningen att de höga byggnaderna och utökningen av ön med sprängsten skulle innebära stor skada på Stockholms stadsbild.

Stöd oss i bevarandet av stadens skönhet!

Carl-Fredrik Paléus

Gången till matsalen kantas av kokkar, eld och matlagingsstationer.

Hovmästaren ser först litet misstänksam ut när vi travar fram i kängor, cykelhjälm och med kameran runt halsen. Det är nog inte så de brukar se ut, de som bokat bord här. Men när vi säger att vi ska skriva om restaurangen förvandlas bemötandet till ypperlig service och en vänlig servitör ledsagar oss till ett bord där vi får kaffe och kan sitta ostört.

Vägen till bordet går mellan eldsflam-

mor och vita kockmössor. Just denna gång mellan köksstationerna har fått stor uppmärksamhet i restaurangvärlden.

Vi upptäcker en mängd detaljer runt omkring oss; de små, repeterade fönstren, de specielltillverkade, flortunna draperierna mot sjön, stolbenens böjning.

PG Nilsson insisterade på att just Jonas Bohlin skulle rita Aira, både exteriört och interiört. Förutom redan bekanta objekt, som till exempel Bohlins lampa *Kvist* präglas interiören också av ny, belysning, möbler och tyger. De bekväma och liksom omfamnande fåtöljerna i matsalen, har utvecklats i flera tapper genom åren. Den första modellen stod på passagerarfartyget S/S Wellamo där den upptäcktes under en

En av "Damerna på taket" som står utanför restaurangen.

Aira

*När spårvagnen tagit oss till
Waldemarsudde följer vi strand-
promenaden utefter vattnet.
Bakom Biskopsudden får vi se
något som liknar vinterförvaring
för båtar. Men skenet bedrar.*

resa av Tore Wretman, som fick låna med sig kaptenenstol och sedan lät formge en ny variant för Operakällaren. Bohlin har vidareutvecklat stolen för Airas matsal, och bland annat lagt till elegant svängda bakben.

Stolen *Vilda* i bøjträ har Bohlin utvecklad från en modell som tillverkades av Gemla. Att den påminner om en klassisk Thonetstol är inte så konstigt. En gång i tiden tog Gemla franska Thonetarbetare till Sverige för att tillverka stolar.

Jonas Bohlins uppdrag har varit minst sagt omfattande. Till sin hjälp har haft ett arbetslag med experter på de olika materialen och komponenterna.

Att restaurangen ligger vid vattnet har Jonas Bohlin framhållit som en särskild inspiration från barndomen i Stockholms skärgård och båtarnas vinterförvaring med byggställningar och presenning.

Och på avstånd, från sjön sett, liknar verkligen byggnadens vita del en sådan båtförvaring. Men delen bakom som är i corténstål är helt annorlunda och för snarare tankarna till en fabrik.

Därmed speglas de två delarnas olika funktioner, med matsalen mot sjön och det bakomliggande köket mot land.

Färgsättning och material präglas av motsatserna värme och kyla. Exteriört i corténstålets rostiga värme och betongens vita kyla. Interiört i koppertonen i de många lamporna, som skärgårdens granithällar i aftonsolen, och den mörkt havsblå bakgrunden i väggar.

Med varför står de gamla, trasiga betongskulpturerna utanför den omsorgsfullt formgivna byggnaden?

Det finns en historia bakom dem. De kallades Damerna på taket när de stod på Konsthögskolans fasad, och symboliserade de olika konstformerna. Eftersom de var slitna skickades de till Italien för att istället gjutas av i brons.

Därefter skulle de skrotas men flera uttryckte intresse för att ta hand om dem. Det slutade med att de slitna skulpturerna först skänktes till Ulriksdals slottsträdgård men slottsarkitekten vägrade att placera dem i slottsträdgården och istället tackade Kungl. Djurgårdens förvaltning ja till att placera dem på Djurgården.

Sedan Jonas Bohlin 1981 presenterade examensarbetet från Konstfack; betongstolen *Concrete*, har utmärkelserna haglat över honom. *Utmärkt Svensk Form* (1983), *Prins Eugen-medaljen* (2014), *Guldstolen* (2016 och 2020)...

Airas utformning andas konstnärskap. Är det så att Jonas Bohlin, med stöd av sin utbildning som byggnadsingenjör, styr sin idéutveckling på ett annat sätt än en renodlad arkitekt?

Utformningen av Aira tar sig andra friheter än en strikt arkitektur där ”form follows function”.

Och så var det maten och Myllimäkis berömda och stjärnbeströdda virtuositet. Den menyen finns inte i vår prisklass, så den får någon annan recensera.

Men kaffet var gott.

Red.

Cortenstål = stålplåt med koppar, nickel, krom, fosfor, som åldras med oxidskikt som bildas av bland annat fukt och väta.

Lyckliga skolår

När jag var liten hade jag förmånen att få gå i Djurgårdsskolan.

Det var under åren 1949–1950. Jag bodde på Östermalm och gick i Hedvig Eleonora folkskola. Det var en stökig tid och mina föräldrar ordnade så att jag fick flytta till Djurgårdsskolan.

Vilket lyft! I denna fantastiska miljö fick jag många nya kompisar. Livet lekte.

Jag minns Ian, son till italienska ministern, som bjöd hem hela klassen till Oakhill på födelsedagskalas.

Det berättades för oss barn att det stora huset hade 103 rum. Om det är sant vet jag inte men vi fick vara i alla! På Oakhill ordnades också idrottstävlingar av alla slag. Vi hade underbara dagar.

Jag minns en gång när ministern skickade med en låda gåslever till skolan så att vi barn skulle få något gott på smörgåsarna. Matbespisning fanns redan på den tiden men kanske lite påver.

Hela Djurgården var vår skolgård och Skansen var vårt favoritställe. Skolan låg precis som idag vägg i vägg med Skansens ingång vid Sollidsbacken. Man blev kompis med elefanterna på köpet. Bättre kunde det inte bli. Vi barn visste var de bästa plankningsställena fanns. Det fanns inga staket som var för höga för oss.

Grönan var också ett ställe dit vi sökte oss. Det fanns smitvägar där också. En klasskamrats pappa jobbade på Grönan som maskinist och tyngdlyftare (!) och hjälpte oss in ibland.

Skeppsholmen, Kastellholmen, Beck-

holmen och Galärvarvet var andra spännande platser att leka och busa på.

Vår lärarinna var en ängel, älskad av alla barn. Hon hette Tyra Nyström och bodde på skolans övervåning. Nära till jobbet, kan man säga! Fröken Pira och Fröken Dahl var också två pärlor.

Vi spelade brännboll på skolgården och hade fina skolavslutningar i Djurgårds kyrkan. Jag minns inte ett enda tillfälle då det blev bråk och stök mellan barnen. Allt var som på Sörgården. När jag ser tillbaka på min skoltid på Djurgården kan jag bara säga att det var mina bästa skolår.

Nu, vid 83 års ålder, är Djurgården fortfarande min favoritplats. Jag cyklar ofta till ”min” bänk vid Djurgårdsbrunnskanalen, tar en medhavd kopp kaffe och minns.

Livet var – och är – härligt.

Hans Hedström

Croiser / Korså

*Stor utställning med Charlotte
Gyllenhammar på Waldemarsudde*

En av våra internationellt mest kända nutida konstnärer visar sina verk från 1991 och fram till idag i en omfattande utställningen, där nya verk möter äldre.

– Det blir en spännande dialog och samverkan mellan verken som fördjupar bilden av ett av Sveriges mest uppmärksammade konstnärskap i modern tid, säger museichefen Karin Sidén.

I det stora rummet i prinsens ateljé står Gyllenhammars nya, platspecifika installation *En famille* (franska för *I familjekretsen* eller *Privat*). Där upptar det monumentalt stora, gula tygtrycket *Inneslutning* hela den södra väggen. På ett gult podium i rummets mitt står fem skulpturer.

Kjolar och päls

Ända sedan jag såg rummet med den sprängda resväskan i *Sprängning* 1991 har jag intresserat mig för Charlotte Gyllenhammars konst. Mycket har handlat om kvinnans attribut; både i objekten från den sprängda väskan och senare de stora, vida kjolorna.

Ett av de vackra videoverken i *Hang* (2006) med de omfångsrika kjolorna finns med i utställningen.

Videon är projicerad uppe i taket och åskådaren står nedanför och tittar upp, in under kjolen. Längst in i lagren av kjo-

lar som liknar kronbladen på en blomma, syns ett kvinnohuvud och händer med smycken och päls, som pistiller i en blomma eller ett kön.

Gyllenhammar har återkommande använt päls i sina verk. I utställningens stora rum ligger något på golvet som först ter sig som en oformlig massa av grå betong. Det visar sig vara en liggande kvinna, så gott som helt täckt av en jättestor pälskappa.

I närheten ligger på samma golv ett stort objekt som ser ut som en jättekantarell. Men vid närmare anblick är det en stor kjol. Längst in skymtar en kvinnas ansikte.

I verket *Pojke / Flicka* (1999) står två små barnskulpturer vända mot varandra. De är gjorda av vitglaserad chamotte och inkapslade i varsin dräkt av linne.

Pojken håller i ett snöre han lagt ut mot flickan. I änden på snöret sitter en rund ”behållare”. Den liknar insidan av ett ägg eller ett fruktämne.

Behållaren, som är utlagd som en lockelse mot flickan, gnistrar inuti av ädelstenar och står i bjärt kontrast till de grå, neutrala figurerna som saknar personliga drag eller uttryck för känslor.

Barnens dräkter liknar hårda uniformer. I utförandet krävdes det en tapetserare för att kunna sy dem.

Fortsättning på nästa uppslag →

Waldemarsuddes chef Karin Sidén och Charlotte Gyllenhammar. Till höger skulpturer i nya, platspecifika installationen *En famille* (2022).

”Misfits”

De fem figurerna i installationen *En famille* står suggestivt belysta på podiet, med kroppsdelar spretande åt omöjliga håll, som om de gått ur led eller blivit ihopsatta på fel sätt.

Vi som hade dockor, kanske Barbie-dockor, när vi var små vet att de var ihopsatta vid midjan. Och det är precis där Gyllenhammar har satt ihop de olika figurerna.

Ett par byxklädda ben som spretar upp i vädret som om de vore armar, är undertill ihopsatta med en stor kjol.

Här får vi delvis en förklaring till utställningens titel. *Croiser* (franska för *korsa*). Enligt Charlotte Gyllenhammar definierar titeln utställningens *korsningar, krockar och misfits*.

Skyddsdräkter eller uniformer

Här tar plaggen överhanden. En tjock täckjacka som döljer nästan hela den människa som bär den. En kjol som är så stor att vi inte ens ser fötterna sticka ut under den.

Plaggen är lika tjocka och hårda som skyddsdräkter och liknar uniformer i sitt personliga uttryck.

Det ser ut som om människorna i dem försvunnit och plaggen själva försöker ge intryck av att ha liv.

Associationen till ett officiellt liv ligger nära till hands.

Objekten/figurerna känns tunga och hårda och den matta, grå ytan för tankarna till betong men det är en villfarelse.

Förutom utställningens skulpturer i brons är objektens material chamotte, jesmonite och gips.

Ett av videoverken i serien *Hang* (2006).

En nulägesrapport

I den videointervju med Charlotte Gyllenhammar som ingår i utställningen säger hon flera gånger att hon ”måste bli klar till utställningen”.

Det är visserligen något alla konstnärer säkert känner inför en utställning. Men det säger också något om utställningens senaste del med verken från 2022.

Verken redovisar inte ett slutresultat av den skapande processen, utan blir en nulägesrapport.

Saker och ting kan i slutänden fortfarande vara ovissa eller hemliga.

Kerstin Lager

”Croiser / Korsa” som öppnat på Prins Eugens Waldemarsudde visas till 26 mars 2023. Den 1 juni kommer ett nytt verk invigas i Prinsessans Estelles Skulpturpark på Djurgården. Vi bjuder in till invigningen i nästa nummer av Djurgårdsbladet.

Får vi spara dina uppgifter?

Djurgårdens hembygdsförening och Djurgårdsbladet följer GDPR (Data Protection Regulation). Det innebär att vi aldrig lämnar ut våra medlemmars personuppgifter till tredje part.

GDPR är en dataskyddsförordning och en EU-lag för alla verksamheter som hanterar personuppgifter, oavsett om det är en offentlig myndighet, ett privat företag eller en förening.

Dataskyddsreglerna grundar sig i de mänskliga rättigheterna. Alla människor har rätt till respekt för privat- och familjeliv och till skydd av sina personuppgifter.

Om du är medlem i Djurgårdens hembygdsförening behöver vi spara din postadress för att kunna skicka dig medlems-tidningen Djurgårdsbladet.

När du anmäler dig till en av våra medlemsaktiviteter brukar vi efterfråga din

mailadress eller ditt telefonnummer i det fall vi måste ställa in medlemsaktiviteten med kort varsel.

Eftersom Djurgårdens hembygdsförening hanterar många planärenden för Djurgården kan det ibland finnas anledning att försöka nå våra medlemmar med ett brådskande besked. Då är det bra om hembygdsföreningen har din mailadress.

Är det någon av dina personuppgifter som du inte vill att vi sparar?

Maila Barbro Fernvall som är medlemsregisteransvarig i hembygdsföreningen: barbro.fernvall@outlook.com.

Läs mer på Integritetsskyddsmyndigheten, imy.se, eller på gdprinfo.eu.

Red.

Foto: Per-Erik Adamsson

Jockum Nordström *Inget papper, inga mynt* 27 januari–14 maj

Öppet: Måndag 11–17, tisdag 11–20,
onsdag 11–17, torsdag 11–20, fredag–
söndag 11–17. *Läs mer på liljevalchs.se*

Liljevalchs

Vad jag såg på Den flyende cyklisten. *Djurgår'n*

En man kommer på cykel vid Liljevalchs. En bil kör sakta upp jämte honom och trycker långsamt cyklisten åt sidan för att kunna parkera bilen på cykelbanan. Det slutar med att bilen kör på cyklisten som dock lyckas hålla sig upprätt. Bilisten tutar och cyklisten får fly mellan gående och elsparkcyklar.

Det är bara en av flera trafikincidenter på Södra Djurgården. Bilar parkerar ohämmat på gång- och cykelbanor, på parkmark och ringlar sig i köer mellan Djurgårdsbron och Waldemarsudde. År efter år. De flesta timmarna på året är trafiken helt oreglerad.

”Har de inte läst IPCC-rapporten?” undrade jag om stadshusets politiker i mitt förra kåseri. IPCC-rapporten är FN:s klimatrapport. De ges ut varje år, presenterar aktuella problem i klimatförändringen och möjliga lösningar. Den senaste rapporten, ”Att begränsa klimatförändringen”, som publicerades i april 2022 fokuserade på hur vi kan stoppa utsläppet av växthusgaser och inte överstiga 1,5 gradersmålet för jordens uppvärmning. Rapporten lyfter fram städernas viktiga roll och förändring av beteenden och infrastruktur.

1/3 av våra
växthusgaser
är från trafik

Cyklisten får fly mellan gående och elsparkcyklar

En tredjedel av Sveriges utsläpp av växthusgaser kommer från trafik. På Djurgården gäller samma miljömål som för resten av staden; trafiken måste minska. Och visst diskuteras det att minska trafiken i innerstaden. Men inte på Djurgården, som är ett skyddat park- och naturområde. Park- och naturområden behövs för att göra städer beboeliga.

Det som hände cyklisten är ganska talande för en attityd där många inte ser sin egen roll i helheten. Kommer inflationen leda till att vi tänker om och hållar bättre med våra resurser, till exempel samåker mer kollektivt?

Mannen som kom på cykel tog sig fram på det billigaste viset, med noll koldioxidutsläpp och spänst i benen.

Tack till denne cyklist och till Djurgårdens viktiga grönska som bidrar till att rädda klimatet!

En trafikspaning av Kerstin Brunnberg

Galärvarvet

*Fortsättning på
artikeln i förra numret*

På 1700-talet kunde en flanör i Stockholm blicka ut över en sjudande verksamhet vid Skeppsholmens och Södra Djurgårdens kajer. Det var liv och rörelse med båtsmän, artillerister och hantverkare i arbete.

I förra numret berättade vi om platsens långa varvstradition, från nuvarande Djurgårdsbron och ner till Beckholmen och de 30 galärskjul som byggdes.

År 1756, under Gustaf III:s regeringstid, bildades en skärgårdsflotta som ett eget vapenslag under namnet Arméns flotta.

Drygt tjugo år tidigare hade Sverige förlorat delar av Viborgs och Kexholms län och hela Ingermanland, Estland och Livland till Ryssland i Stora nordiska kriget. 1788 tyckte Gustaf III att det var dags

att återerövra det som förlorats och F H af Chapman fick i uppdrag att vidareutveckla skärgårdsflottan för att kunna manövreras snabbt i den rysk-finska skärgården.

Snabb manövrering med åror

Fartygen hade rigg och segel men skulle inte vara beroende av att hissa och hala segel för att kunna manövreras i nyckfula vindar. De skulle istället snabbt kunna styras i trånga passager mellan holmar och grund med årorens hjälp.

Inför strid seglades de aldrig, utan rodde eller ankrades upp. Dessutom skulle inte djupgåendet vara mer än tre till fyra meter.

Chapman, som arbetat och studerat i andra länder, var skicklig. Han kunde på kort tid leverera fartygen tack vare noggranna ritningar och modeller, vilket möjliggjorde en ”serietillverkning”, något som var helt nytt hos Sveriges fartygskonstruktörer.

Fortsättning på nästa sida →

Skeppsgossar på Skeppsholmen. På andra sidan isen syns den sydligaste raden av galärskjul på Djurgården med Stora kanonslupskjulet längst till höger. Akvarell av Per Wilhelm Cedergren som själv var skeppsgosse som barn.

Skärgårdsflottans olika fartyg

Skärgårdsflottans fartyg konstruerades i olika storlekar. Det var dels de stora linjefartygen, där en våning med kanoner ersatts med en våning roddare, det var skärgårdsfregatter och galärer, skottpråmar, kanonslupar, kanonjollar, kanonbarkasser och mörsarbarkasser.

I regel fick ett mindre fartyg vika för ett större i strid, men kanonsluparna och kanonjollarna kunde utmana större fartyg, särskilt om det var stiltje. Störst framgång hade man vid anfall mot aktern där örlogsfartygen både var sämre skyddade och svagare bestyckade.

Men det främsta vapnet var besättningen. De bordade fiendens fartyg, utkämpade närstrid och övertog fartygen. Därför var de mindre fartygen och båtarna konstruerade så att roddarna snabbt kunde släppa sina åror, rusa upp och borda fiendens skepp.

Också barn tjänstgjorde i flottan. De var skeppsgossar och hade under strid till uppgift att bära fram ammunition. Detta var ett sätt att rekrytera blivande sjömän. Förutom att de tränades för det militära livet till sjöss var det en förmån för dem att få lära sig läsa och skriva, något som var ovanligt då. Under en period var antagningsåldern så låg som 8 år. Det var hård disciplin i kåren och många rymde.

Hätsk stämning från oppositionen

I juni 1788 överskred en kosacktrupp på spaningsuppdrag riksgränsen vid Vuolensalmi.

Gustaf III, som efter sin statskupp fått starka fiender i oppositionen vilka motsatte sig alla planer på krig, anklagades

för att ha låtit klä ut svenskar i kosackuniformer som sytts upp av operaskräddaren Lindblad i Stockholm. Detta motbevisades dock av den ansvarige officeren Georg Jägerhorn.

Därmed kunde kungen motivera ett angrepp på Ryssland. Med den hätska stämningen från oppositionen mot kungen var han säkrare på sin båt Amphion tillsammans med skärgårdsflottan i Finska viken än i Stockholm.

Ryssland, som hade krav på överinseende över Sveriges författning, hade en bundsförvant i Danmark men nu när de startat krig mot Turkiet utgick Gustaf III från att deras herravälde i Finska viken var försvagat.

Gustaf III anfaller Ryssland

På försommaren 1790 startade Gustaf III anfallskriget mot Ryssland och misslyckades först totalt. Det var till och med nära att kungens eget fartyg Amphion föll i fiendehänder. Den reträtt som räddade de svenska fartygen har i efterhand kallats Viborgska gatloppet.

Den 5 juli samlades den svenska flottan åter vid Sveaborg och den 9 juli gjordes ett nytt försök, denna gång med hjälp av Cronstedts eskader från Pommern.

Peter Englund beskriver det målade i sin essä *Slaget vid Svensksund*:

”Det var en diger samling fartyg som nu låg och vaggade bland skären i Svensksund och väntade på sina ryska motståndare.”

”Men flottan var inte bara fartyg, den var också människor.”

”Där fanns folk från alla hörn av riket: livgardister från Stockholm, ryttare från

Slaget vid Svensksund. Oljemålning 1792 av Johan Tietrich Schoultz.

Småland, knektar från Uppland, finska dragoner och tyska kanonjärer.”

”Skärgårdsflottan krävde mycket manskap eftersom fartygen både kunde seglas och ros. Båtsmännen räckte inte till för detta och därför användes också en stor mängd armésoldater som roddare. Under krigstid hyrdes dessutom båtsmän in från handelsflottan, så kallade kofferdibåtsmän. Likaså styrmän och skeppare.”

”Det var en högst brokig skara, där bohuslänska fiskare och ostindiefarare stod invid engelska marinofficerare. Där fanns också små pojkar [...] och åtminstone en kvinna i en stridande befattning: hon hette Brita Hagberg. Hon hade klätt ut sig till man [...] för att leta reda på sin make, en livgardist som hon inte hört av sedan kriget börjat.”

”Det var mycket trångt ombord på fartygen [...] varför man i regel både åt och sov i land.”

”På fartygen hade man varit redo för

strid sedan kvällen innan [...] stora nät uppspända ovanför däcken för att fånga upp delar av riggen om den sköts ner [...] och sand hade spritts ut på däcken för att man inte skulle halka i blodet.”

Freden i Värälä

Ryssarna upplevde stora svårigheter i striderna med ogynnsamma vindar och utmatade besättningar och svenskarna kunde avsluta striden med äran i behåll.

Det visade sig att de små kanonsluparna hade varit avgörande i slaget. Den svenska skärgårdsflottan var bevarad medan Ryssland förlorade en tredjedel av sin flotta.

Nu hade Sverige stöd från England och Preussen och blev med turkiska subsidier en starkare förhandlare i fredsfördraget i Värälä. Sverige återfick inte något av de områden som tidigare förlorats men genom segern i Svensksund kunde inte Rysslands anspråk på överinseende över Sveriges författning längre stödjas på fördrag.

Den 21 oktober 1790 steg Gustaf III iland på Logården från chefsgalären Seraphimerorden.

Stockholms borgerskap bekostade en staty av konungen. Sergel utformade statyn med kungens vänstra hand på ett galärroder och en olivkvist i den högra.

När statyn slutligen uppfördes i januari 1808 hade kungen redan mördats och efterträtts av Gustav IV Adolf. I februari gick ryska trupper över gränsen vid Kymmene älv.

Galärvarvet förändras

Under 1800-talet växte verksamheten på Galärvarvet och 1872 förändrades galärskjulen till verkstäder för bland annat ångfartygen. 1931 förlades sjöflygplanen för det nya MFV (Marinens Flygväsende) till Galärvarvets södra del medan den övriga delen fortsatte användas för örlogsbasen.

I en brand 1921 förstördes merparten av skjulen och återuppbyggdes inte. 1926 lämnade MFV Galärvarvet. Varvet fortsatte att vara en stor arbetsplats som 1945 hade 1 200 anställda.

När Marinen flyttade till Muskö 1969 revs merparten av de gamla byggnaderna och sedan dess är området civilt.

Endast två galärskjul finns kvar idag, i vilka Spritmuseet bedriver verksamhet. Då Marinen skulle ställa ut i dessa byggnader under 1897 års Konst- och Industriutställning, installerades de stora, halvciirkelformade fönstren för att få in ljus.

Skjulen hotades senare av rivning men räddades tack vare ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet och Göran Söderström som då arbetade på Stadsmuseet.

Den enda del av Galärvarvet som idag har kvar sitt ursprungliga utseende är Galärvarvskyrkogården som ser likadan ut som när den anlades 1742.

Under åren har marinofficerare och sjömän fått sin sista vila på den vackra och rofyllda kyrkogården.

Tyvärr kommer Gröna Lunds expansion att hota friden på kyrkogården med åkmaskiner, stoj och buller.

Galärvarvskyrkogården är en av stadens mest historiska kyrkogårdar. Där vävs gammal historia samman med nutiden. Kyrkogården innehåller välbesökta minnesplatser, bland annat Estoniamonumentet. Förutom marinens folk är många av dagens välkända stockholmare begravda här.

Vi hoppas att denna enda kvarvarande och fortfarande verksam del av Galärvarvet får fortsätta finnas för stockholmare och besökare.

Red.

Den 22 februari besöker vi Galärvarvskyrkogården tillsammans. Se sidan 3.

Tack till Sjöhistoriska museets referensbibliotek och till Winston Håkansson och Gerhard Schönbeck för bilder och faktagranskning.

Källor: Englund, P., *Slaget vid Svensksund*, Essä 2015; Jägerskiöld, S., *Slaget vid Svensksund*, Atlantis 1990; Rainer, C., Fredriksson, K., Söderlind, U., *Klart Skepp/Svenska flottan i krig och fred under 500 år*, Sjöhistorisk årsbok 2022-2023; Schönbeck, G., *Mannen som försvann*, 2021.

Gå till botten.

Dyk ner i Östersjön på Baltic Sea Science Center och upplev livet under ytan på nära håll.

Baltic Sea
Science Center

SKANSEN

JANUARI - MARS!

After Ski
SNOW
RIDER
Gröna Lund

Avsändare:
Djurgårdens
hembygdsförening
Östra Varvsgatan 1A
115 21 Stockholm

B PP Sverige, Port Payé

FÖRBUNDET FÖR EKOPARKEN
www.ekoparken.org

Värnar Vårdar och Visar
Kungliga nationalstadsparken.

Pg 447 07 29-7. Swish 123 294 89 09.

ICA BANÉR
Banérgatan 3 | Tel 660 22 06
Öppettider Måndag-Lördag 9-21 | Söndag 10-20

NY UTSTÄLLNING

← FLYKTEN FRÅN BALTIKUM →

SJÖHISTORISKA
SJOHISTORISKA.SE

VILLA KÄLLHAGEN

HOTELL | RESTAURANG | MÖTEN

www.villakallhagen.se

Vill du ha hjälp med beskärning,
eller andra trädgårdstjänster?

Boka våra trädgårdsmästare:
rosendalstradgard.se/tradgardstjanster

ROSENDALS TRÄDGÅRD

*Svenskt
mathantverk
i historisk miljö.*

Öppet 363 dagar om året.

Ulla Winblad

Tel. 08-534 897 01
www.ullawinblad.se

VÄLKOMNA TILL SPRITMUSEUM RESTAURANG!

Vi bjuder på en upplevelse av säsongens smaker med
närproducerade råvaror, både på tallriken och i glaset.
Öppet för lunchgäster, förbipasserande och kvällsgäster.

Öppet tisdag-söndag
www.spritmuseum.se

SPRITMUSEUM